

KURUMLAR VE DERNEK YAPILARI İÇİNDE HALKBİLİMİNİN VE HALK EDEBİYATININ TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİNE BAKIŞ

Songül ÇEK *

Özet

Halkbilimi ve halk edebiyatı konusundaki ilk çalışmalar genellikle tanım ve içerik belirlemeye yönelik olmuştur. Her dönemde farklı bir biçimde tanımlanan folklor, günümüze gelinceye kadar toplumsal, siyasal, tarihsel olaylardan etkilenmiş ve bunlara göre şekil almıştır. Cumhuriyet öncesi siyasal değişimlere karşı alınan tavırda folklor kullanılmış, böylelikle yeni devletin temelleri atılmıştır. Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra da yeni rejimi yerleştirebilmek için yine halkbilimine başvurulmuştur. Ancak bu oluşumlar sonucu folklor, kurumlardan üniversitelere geçebilecek bir güç kazanmış, halkbiliminin sosyal alandaki gerekliliği anlaşılmıştır. Özellikle kurum ve dernek yapılanması içinde sürdürülen bilimsel çalışmalar bugün alanın geldiği noktada en etkili ve özgün oluşumlardır. 1913-1938 yılları arasında halkbiliminin gelişimindeki etkenlerin irdelenmesi, gelecekte bu alana dair ortaya çıkabilecek değişimlerin, halkbiliminin yararına, kontrol altına alınmasını olanaklı hale getirecektir.

Anahtar Kelimeler: Halkbilimi, Halk edebiyatı, Dernek, Kurum, Sosyal değişim.

Viewing Historical Improvement Progress to Folklore and Folk Literature in Association and Institutional Structure

Abstract

First studies about the folklore have been directed towards its definition and contents. The folklore which is described in different forms at every era has been affected by the social, political and historical events and formed according to them, to date. The folklore has been

* Yrd. Doç. Dr., Sinop Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, sonulcekc@gmail.com

utilized as a manner against the political changes before the republic so the fundamentals of the new state has been established. After the establishment of the republic it has been had recourse to the folklore again in order to settle the new regimen. Only as a result of these formations, the folklore has strengthened to proceed to universities from foundations and the social necessity of the folklore has been understood. The researches about the factors forming the folklore between 1913-38 years will become possible to control the changes that would become in this field in the future, for the benefit of the folklore.

Key Words: Folklore, Folk literature, Association, Institution, Social changes.

Giriş

Türk halkbilimi ve halk edebiyatı alanlarına ait çalışmaların bugün geldiği noktaya ve gelecekte nasıl bir ana esas çevresinde sürdürüleceğine ilişkin çıkarımlarda bulunmak, halkbiliminin tanımlanmasında en sık karşılaştığımız ifadelerdir. Bugünü ve geleceği biçimlendirmenin yolu öncelikle geçmişte nasıl bir süreçten geçildiğini belirlemekle mümkün hale gelebilir. Belirli bir tarihsel kesitin değerlendirilmesi dahi alanın kültürel hayata bakışını anlamakta katkı sağlayacaktır. Bu yazıda halkbilimi ve halk edebiyatı çalışmalarının bireysel yaklaşımlardan çıkıp kurumsal bir yapı içinde sürdürülüşünün halkbilimi çalışmalarını ne şekilde yönlendirdiğine dikkat çekilmeye çalışılacaktır. Özellikle 20. yüzyılın başlarında halkbiliminin hemen her alanında, doğrudan ya da dolaylı pek çok faaliyet görülmektedir. Bunların bir kısmını Anadolu Halkbilgisi Derneği, Halkevleri, Türkiyyat Enstitüsü gibi bizzat halk kültürü ve edebiyatına yönelik tespitler, derlemeler yapan kurumlar gerçekleştirirken bir kısmını da dolaylı yollardan akademik bilimsel çalışmalara katkı sağlayan İstanbul Belediye Konservatuarı, Türk Dil Kurumu, Etnografya müzesi gibi devlet kuruluşları yapmıştır. Yapılan çalışmaların genel karakteristiğini müzik, edebiyat, halk âdet ve inanışları, oyun, maddi kültür ürünleri oluşturmaktadır.

Tarihsel sıra esas alınarak bu kuruluşlara ve derneklere yakından bakmak, bugün “Somut Olmayan Kültürel Miras” (SOKÜM) ve “Uygulamalı Halkbilimi” çalışmalarının halkbilimi çalışmalarının Türkiye’deki seyrinin ulusaldan evrensele ne şekilde taşındığını gösterecektir.

1. İstanbul Belediye Konservatuvarı

Anadolu’da müzikle ilgili derlemelere dair ilk görüşler, 5 Mart 1915 yılında. Yeni Mecmua’da, Musa Süreyya Bey’in “Halk Türkülerinin Toplanması, Notaya Alınması ve Neşredilmesi” adlı yazı ile başlamıştır. Bir yıl sonra ise Ahmet Cevdet (Oran) İkdâm gazetesindeki yazısıyla, Necip Asım (Yazıksız) ise Türk Yurdu dergisindeki yazısıyla halk türkülerinin derlenmesi konusunu dile getirmişlerdir (Sakaoğlu, 1985). Ancak halk türkülerinin derlenmesi uzun yıllar sonra “Darülelhan” tarafından gerçekleştirilmiştir. Asıl amacı müzik eğitimi vermek olan Darülelhan, halk türkülerini derleme çalışmalarıyla, dolaylı olarak Türk folkloruna katkıda bulunmuştur. Yeni devletin Batı müziğinin halka yayılması çabalarının yoğunlaşmaya başladığı bu dönemde; Dârü’l-Musiki-yi Osmanî, Dârü’l Feyz-i Musiki, Dârü’t-Talim-i Musiki, Gülşen-i Musiki, Şark Musikisi Cemiyeti gibi yaygın olarak Türk müziği eğitimi veren sivil örgütler mevcuttur. Cumhuriyet sürecine geçiş döneminde kurulan Dârülelhan, gerçekleştirdiği eğitim-öğretim faaliyetlerinin yanında Türk müziğinin kuşaktan kuşağa aktarılması görevini ifâ etmek üzere önemli derleme ve yayım faaliyetlerinde bulunmuştur (Kolukırık, 2014:479). 1916 yılında “Osmanlı Maarif Nezareti” tarafından kurulan Darülelhan, 1923 senesine kadar bir müzik okulu olarak yaşamış, öğrencilerine alaturka müzik eğitimi vermiştir. Bu eğitimin bilimsel bir çerçevede verildiği söylenemez. Kuruluş, 1923 yılında İstanbul Belediye Konservatuarına bağlanmış ve Alafranga Müzik bölümü açılarak daha sistemli bir eğitime geçilmiştir. 1927’de alaturka müzik kaldırılarak konservatuar haline gelmiştir. Aynı yıl Millî Eğitim Bakanlığı tarafından şark musikisi şubesi kaldırılmış ve şube, İstanbul Belediye Konservatuvarı adını almıştır.

Kuruluşunu takip eden yıllarda müzik folkloru üzerinde çalışmaya başlayan konservatuar, illerin maarif müdürlükleriyle iş birliğine giderek Anadolu’daki öğretmenlerden ve müzikseverlerden bildikleri halk türkülerinin notalarını göndermelerini istemiştir. Ancak gönderilen halk türkülerinin güfte ve bestelerinin incelenmesi sonucu hatalı oldukları anlaşılmış; halk türkülerini yerlerinde tespit edilmesi için derleme gezilerinin düzenlenmesine karar verilmiştir (Bayrı, 1941). Konservatuar,

öğretmen ve müzikseverlerce toplanacak halk türkülerinin derlenme esasını bildiren bir anket hazırlamıştır. Anket soruları Yusuf Ziya Demircioğlu tarafından hazırlanmış, ancak Darülelhan müdürü Musa Süreyya Bey'in adıyla gönderilmiştir.

Anket soruları şöyledir:

“1.Memleketinizde musikişinaslar ve saz çalmakta şöhret kazananlar var mıdır? Bunların isim ve hüvviyetleri nelerdir?

2.Kasabanızın dahilinde ne gibi âlât-ı musikiyye mustâmeldir ve bunlardan en çok çalmanı hangisidir?

3.Şehrinizde musiki cemiyetleri var mıdır? Var ise tarih-i teşekkülü ile miktar-ı azası ve faaliyeti hakkında malumat verilmesi.

4.Kasabanızda ve köylerinizde okunan halk şarkılan hangileridir? Bunların numunelerinin yazılıp gönderilmesi.

5.Halk şarkılarını çıkaranlar kimlerdir? Bunlar ne gibi ahval ve bitişik ve-kayiiintesiri altında çıkmıştır?

6.Halk şarkılarından en fazla sevilen ve söylenen hangileridir? Bunlar arasında eski ve yeni devirlerin hayat ve menakabını tasvir ve ifade edenler var mıdır? Var ise notalarının gönderilmesi.

7.Şehrimizdeki kütüphanelerde veya herhangi bir zatta asar-ı kadime-i musikiyyemize ait nota ve kitap var mıdır? Var ise bunlar hakkında izahat itâsı.

8.Bulduğunuz mahalde eski sazlardan şimdiye kadar muhafaza edilenler var mı? Var ise nelerdir ve kimler nezdindedir?

9.Mekteplerimizdeki talebe ve talibat şimdiye kadar marş ve şarkı olarak ne gibi şeyler öğrendiler? Bunların ünvanları nelerdir ve kimlerin eserleridir?

10.Harb-i umumi, Mütareke ve Mücadele-i millîye esnasında memleketinizde ne gibi millî ve vatani şarkılar terennüm edildi ve hâlâ hangileri söylenmektedir? Bu yolda şarkılar var ise notalarının gönderilmesi.

11.Notalardan ve musiki kitaplarından en fazla hangilerine ihtiyacınız vardır?

12.Şehrinizde âlât-ı musikiye imal ve tamir eden kimseler var mıdır? Bunlar en fazla hangi sazların imal ve tamiri ile meşgul oluyorlar?

13. *Bulduğunuz kasaba ve köylerdeki her nevi eğlencelerde ne gibi sazlar çalınmakta, şarkı ve türkü olarak neler söylenmektedir?*

14. *Halkın duygularını ifade eden şarkılar ve türküler hakkında umumi mütaalanız nedir?*” (Sakaoğlu, 1985).

Bu sorulardan sonra yapılacak araştırmanın amacı şu şekilde belirtilmiştir. “Darlehan, memleketimizin musiki hayatı hakkında bir fikir edinmek ve bilhassa asil Türk milletinin hakiki ve samimi duygularının ifade eden halk şarkılarını toplayıp tetkik ve tahlil etmek için âtidedeki sualleri tertip etmiştir” (Sakaoğlu, 1985).

Anketin uygulanmasında yeterince başarılı olunamadığından, konservatuar dört derleme gezisi düzenlenmiş, türkülerini kaynağından derlemeye karar vermiştir. İlk derleme gezisi 31 Temmuz 1926 yılında başlayıp 51 gün sürmüştür. Derleme için Güney ve Orta Anadolu’nun bazı illerine gidilmiştir. Bu iller şunlardır: Adana, Gaziantep, Urfa, Niğde, Kayseri, Sivas. Gezilerde 250 halk türküsü derlenmiş olup Yusuf Ziya, Rauf Yekta, Dürri Bey ve Ekrem Besim Bey geziye katılmıştır. Konservatuar, gezilerde toplanan “Kozanoğlu, Gelin Havası, Geyik, Gönül Yeriniyor, Kızılırmak” gibi adı belli olanlarla diğer yöresel türkülerin nota ve sözlerini kapsayan “Anadolu Halk Şarkıları- Defter (1,2,5)” adı altında bir seri meydana getirmiştir. Daha sonra Mahmut Ragıp Gazimihal de (Köseihal) Anadolu Türküleri ve Musiki İstikbalimiz (1928) adlı eserinde birinci geziye dair bilgiler vermiştir.

İkinci gezi temmuz ayında başlayıp 35 gün sürer. Bu geziye Yusuf Ziya, Ekrem Besim, Muhittin Sadık ve Ferruh Arsunar katılmıştır. Gezi sırasında Konya, Ereğli, Karaman, Akşehir, Ödemiş, Aydın ve çevrelerine ait 250’ye yakın türkü toplanmıştır (Bayrı, 1941). Derlenen türküler arasında “Genç Osman, Ger Ali, On İkidir Efeler, Gündüz Bey, Türkmen Kızı, Boğaziçi” gibi eserler yer almıştır. Bu derlemelerin ürünleri de “Defter 3,4,6,7” adıyla 1927-1928 yıllarında yayımlanmıştır (Sakaoğlu, 1985).

Üçüncü gezi 1928 yılında daha önceki gezilere katılan araştırmacılar tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu gezide İnebolu, Kastamonu, Ankara, Çankırı, Eskişehir, Kü-

tahya, Bursa illeri dolaşmış, 200 kadar halk türküsü notaya ve ses kaydına alınmıştır. Bu gezide “Sepetçiöglü Türküsü, Beyler Bahçesi, Geyik, Ilgazım Altında, Sarı Kız, Yıldız, Yaşlı Gelin, Efelerin Başı, Kar mı Yağdı Kütahya'nın Dağına, Ey Serenler, Mustafam” gibi türküler önceki serinin 8,9,10,11. defterleri olarak, 1929-1931 yılları arasında yayımlanmıştır.

Dördüncü gezi 15 Ağustos-17 Eylül 1929 yılında yapılmış ve 30 gün sürmüştür. Bu geziye Yusuf Ziya, Mahmut Ragıp Gazimihal, Remzi Bey ve Rauf Bey katılmıştır. Son gezide Trabzon, Rize, Gümüşhane, Bayburt, Erzincan, Erzurum ve çevrelerine gidilmiştir. Ayrıca bu gezide halk oyunu ve sazlarına dair çeşitli bilgiler de elde edilmiştir. 300 halk türküsü iki kitapta toplanmış “Şarkî Anadolu Türkü ve Oyunları” (1929) ve “Halk Türküleri” (1930) adları altında 13. defter olarak yayımlanmıştır. Bu gezinin önemli yanı, 1927’de kurulan Türk Halk Bilgisi Demeği'nin bir üyesi olan Abdülkadir İnan'ın geziye katılmasıdır. Bu gezi aynı zamanda Türk Halk Bilgisi Derneğinin de ilk derleme gezisi olmuştur. Abdülkadir İnan, heyetin gittiği bütün illerde çeşitli derlemelerde bulunmuştur. O, gezide derlediklerini “Birinci İlmî Seyahate Dair Rapor” adıyla 1930 yılında yayımlamıştır (Sakaoğlu, 1985).

İstanbul Konservatuarı'nın Türk folkloruyla ilgili çalışmaları yalnızca Anadolu halk türkülerinin derlenmesine yönelik değildir. Aynı zamanda türkülerini plaklara kaydederek, bunların beste ve güftelerini incelemiştir. Ayrıca bazı Bektaşî şairlerinin bestelerini de tespit etmiştir” (Bayrı, 1941). Doğrudan olmasa da İstanbul Belediye Konservatuarı'nın özellikle halk müziği alanında yapmış olduğu çalışmalar ve bunlara dair tespitler halkbilimine oldukça önemli katkılar sağlamıştır.

2. Türkiyat Enstitüsü

Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra oluşan kültür kurumlarından bir tanesi İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesine bağlı olarak kurulan Türkiyat Enstitüsü'dür. Enstitü, 12 Aralık 1924 yılında, fakülte dekanı ve Türk Dili ve Edebiyatı Tarihi profesörü olan M. Fuat Köprülü başkanlığında kurulmuştur. Vekiller heyetini hazırladığı talimatnameye göre enstitünün amacı; “Türk tarihinin çeşitli alanlarında,

Türk dili ve edebiyatı konularında, Türk coğrafyası içerisinde, ayrıca Türk etnografyası hakkında araştırmalarda bulunmak; bunları uygulamak yabancı ülkelerdeki benzeri kuruluşlarla bağlantı sağlamak” (Bayrı, 1941).

Belirtilen amaçlar Türk halkbilimi araştırmaları alanına büyük katkılar sağlamıştır. Özellikle sözlü halk kültürüne dair araştırmalar ve yazılar folklorun bu yönünü zenginleştirebilecek niteliktedir. Daha çok Türk tarihi araştırmalarına yoğunlaşmış olan kurum, bu incelemeler esnasında dile, edebiyata, etnografyaya, halk yaşayışına ve hukukuna yönelik önemli bilgileri folklor alanına sunmuştur. Bu bakımdan Türkiyat Enstitüsü, o dönemde, folkloru araştıran devlete bağlı tek kurumdur, denebilir. Enstitünün amaçları doğrultusunda yürütmüş olduğu yayın faaliyetleri içerisinde halk edebiyatına ve folklorla yönelik olarak maniler, saz şairleri ile ilgili çalışmalar ve Köroğlu ile ilgili kitaplar yer alır.

Kitap yayınlarının yanı sıra kuruluşun, bilimsel çalışmalarının yer aldığı “Türkiyat Mecmuası” adlı bir yayın organı bulunmaktadır. Derginin ilk altı cildi 1925-1939 tarihleri arasında yayımlanmıştır. II. Dünya Savaşı yıllarında bir süre çıkarılmamış daha sonraki yıllarda aralıklarla yayımlanmaya devam etmiştir. Kuruluşundan 1939 yılına kadar geçen süre içinde dergide halkbilimine katkılar sağlamış yazıların çoğunun, Köprülüzâde Mehmet Fuat’a ait olduğunu görülür. Enstitü müdürü ve Türk Edebiyatı Tarihi profesörü olmasının yanı sıra, folklor konusunda ilk tanımlayıcı yazılardan birinin sahibi oluşu, halkbiliminin ülkemizde bir bilim dalı olmasında etkili bir rol üstlenişi, derginin içeriğinde benzer türde yazılarının bulunmasını açıklayabilir. Genel olarak Türkiyat Mecmuasında; araştırma yazıları, kitap incelemeleri ve eleştirileri, çeşitli notlar, belgeler ve haberler yer almaktadır (İlgürel, 1977). Dergideki halk edebiyatı ve saz şairleri, Türk dili, Dede Korkut, Orta Asya Türk Kültürü konulu yazılar Türk halkbilimini yakından ilgilendirmektedir. Dergide bulunan aşığıdaki yazılar bugün hâlâ geçerliliğini korumaktadır.

Fuat Köprülü “Meddahlar” adlı yazısında daha önce ki dönemde halk hikâyecileri olarak tabir ettiği meddahlar hakkında yeterince inceleme yapılmadığından bahsettikten sonra Arapça ve Acemcede meddah sözcüğünün karşılıklarını belirtmiştir.

Meddahlığın tarihi gelişimi üzerinde durmuş göçebe Türklerde var olan “ozanların” tarihi ve sosyal etkiler sonucu meddahlar olarak ortaya çıktığını belirtmiştir (Köprülü, 1925).

Köprülü, “Oğuz Etnolojisine Dair Tarihi Notlar” adlı diğer bir yazısında Türk etnolojisinin araştırılmasının hem filologlar hem de etnologlar için oldukça yararlı olacağından söz etmiş, Türklerin “Kayı, Salur, Bayat ve Çepni” boylarından söz ederek bu sözcüklerin tarihi üzerinde durmuştur (Köprülü, 1925).

Aynı dergide Abdülkadir İnan, “Türk Kabile İsimlerine Dair” adlı yazısında çeşitli Türk kabilelerinin, oymak ve kavim adlarının Orta Asya Türkleri arasında gösterdiği benzerlikleri ortaya koymuştur (İnan, 1925).

A.İnan, “Kitab-ı Dede Korkut Hakkında” adlı makalesinde Dede Korkut kitabının bir nüshasının Almanya’nın Dresden kütüphanesinde bulunduğunu, bundan ilk yararlanan kişinin Alman bilim adamı Diez olduğu belirtmektedir. Diez ve Rus bilim adamı Barthold’un Dede Korkut hikâyelerinin bir kısmını tercüme etmiş olduklarını bizde ise hâlâ bu işin yapılmadığı belirtmektedir. Daha sonra Korkut Ata’nın şahsı hakkında belgelerden yararlanarak onun menkıbevî kişiliğe sahip olduğunu bildirmektedir (İnan, 1925).

P.N. Boratav “Anadolu’da ve Türkmenler Arasında Köroğlu Destanının İzlerine Dair Yeni Notlar” adlı makalesinde çeşitli cönklerden bulunan manzum parçaların Köroğlu destanına ait olup olmadığı üzerinde durduktan sonra Köroğlu destanına ait rivayetler, Köroğlu’nda geçen etnik ve coğrafi isimler ve Köroğlu oyunlarından söz etmiştir (Boratav, 1936).

Türkiyat Mecmuası’nda halkbilimi alanına hizmet edebilecek yazıların ve eserlerin çoğu Türk diline ve halk edebiyatına aittir. Orta Asya Türkleri ve edebî ürünlerinden yola çıkılarak karşılaştırmalar yapılmış, etnoloji ve filolojiye dolayısıyla da folklorla katkı sağlanmıştır. Türkiyat Enstitüsü’nün kurulduğu yıllarda yerleşmeye başlayan Türk millî bilincini oluşturma amacıyla uyum göstermektedir.

3. Türk Dil Kurumu

Türk Dilini Tetkik Cemiyeti 1932 yılında, bilindiği gibi, Atatürk'ün öncülüğünde kurulmuş bir kurumdur. Cumhuriyet Türkiye'si'nin kabul etmiş olduğu yeni Türk harflerini tüm yurttan uygulamak, Türk dilini yabancı sözcüklerden arındırmak ve Türkçenin zenginliğini ortaya koymak amacıyla kurulan kurum, özellikle dil alanında yaptığı derlemelerle halkbilimine katkıda bulunmuştur. Kuruluş amacı bakımından, halkbilimiyle doğrudan ilgili olmasa da Türk dili ile ilgili yapılan araştırmalarda, birçok unsurdan yararlanılmış, elde edilen bilgiler folklor çalışmaları alanına sunulmuştur.

Türk Dil Kurumu'nun halkbilimine katkısı olarak düşünebileceğimiz çalışmalardan ilki, 1932 yılında yayımlanan "Söz Derleme Kılavuzu"dur. Bu kılavuzda yine Türk dilini zenginleştirmek ve güzelleştirmek amacıyla derleme çalışmalarının yapılacağı belirtilmektedir. Derleme yapmak üzere öğretmen, doktor, jandarma, mühendisler görevlendirilmiştir. Yapılacak çalışmalar esasında, bir "yurt bilgisi" araştırmasının dil kolu ile ilgilidir. Yurt bilgisi araştırmaları ise milli ilim yaratmanın, milli irade kurmanın, okumuş sınıfı halka yaklaştırmmanın yoludur. Çalışmanın amacı bu şekilde belirlenmiş olup derlemelerin hazırlanmış fişler yoluyla yapılacağı; derleme yeri, kelimenin aynen söylenildiği gibi yazılması, kaynak kişiye ait özelliklerin belirtilmesi, yaşayış tarzları hakkında bilgi edinilmesi yine kılavuzda bildirilmiştir. Çalışma "söz derlemeleri" (yeryüzü ve yer tabakaları, gök, hava, iklim, takvim, nebâtlar ve hayvanlar, insan; maddî yaşayış ve vasıtaları) ve "halk bilgisi derlemeleri" (doğum ve çocuk, evlenme, yemek, giyim, fal, büyü vb.), "halk sanat ve edebiyatı" (iptidai tiyatro oyunları, destanları, türküler atasözleri, bilmece, masallar vb.) derlemeleri olarak üç kolda yapılacaktır (TDK, 1932). Kılavuzun uygulanmasından sonra Türk Dil Kurumu'na sayısız fiş gelmiş, bunun üzerine kurum, 20 Eylül 1934 tarih ve 71 sayılı "Folklor Derlemeleri İçin Tamim" başlıklı yazıyı göndererek yapılacak derleme çalışmalarını yeniden açıklamıştır. Araştırmalar yurt çapında yaygınlaşmıştır. Çalışmalar sonucu halkın ağzından derlenen sözler "Söz Derleme Dergisi" (1933-1952) adıyla yayımlanmıştır (Tan, 1988). Altı cilt olarak çıkarılmış olan

derginin ilk dört cildinde halk arasında yaşadığı halde yazı dilinde kullanılmayan halk hayatına ait sözler bulunmaktadır. Beşinci ciltte, dört cildin yazı dilinin, halk ağzında karşılığı bulunmaktadır. Altıncı ciltte ise folklor sözleri bulunmaktadır. Yapılan derleme çalışmalarında ortaya çıkan folklor sözleri, kurumca ayrıca basılmıştır. Ancak bundaki amaç, zengin bir folklor malzemesi sunmak değildir. Kuruma göre derleyiciler folklor derlemesi yapmamış halk yaşayışıyla ilgili sözcükler toplarken folklor sözcüklerini de fişlemişlerdir. Yine de bu altı cilt folklor araştırmalarında önemli bir yere sahiptir (TDK, 1952).

Türk Dil Kurumu, yabancı dilden gelme sözcüklerin öz Türkçe karşılıklarını göstermek amacıyla 1933 yılında bir “Karşılıklar Anketi” yapmış, 1934’te “Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi” adıyla iki ciltlik bir eser yayımlamış, 1935’te Osmanlıcadan Türkçeye ve Türkçeden Osmanlıcaya “Cep Kılavuzu” çıkarmıştır. Bu eserlerde, halk ağzından derlenmiş, kitaplardan taranmış, başka lehçelerden alınmış sözcükler yer almaktadır (TDK, 1963).

1932-1960 yılları arasına ait diğer bir eser, halk ağzından derlenmiş Türkçe sözcüklerden oluşan “Derleme Sözlüğü”dür. Halk ağzına ait sözleri, anlamlarını ve söylenişini, değişimlerini, aynı zamanda halkın değer yargılarını, duygu ve düşüncelerini, gelenek, görenek, töre ve inançlarını yansıtan bir eserdir (Tunç, 1995). İki derleme sonucu ortaya konmuştur. Birinci derleme 1932-1934 yıllarında yapılmıştır. Altı ciltlik “Söz Derleme Dergisi” bu derleme sonucu ortaya çıkmıştır. İkinci derleme 1952-1959 yıllarında yapılmıştır. Her iki derlemenin birleşiminden de “Derleme Sözlüğü” oluşmuştur (TDK, 1943).

Türk Dil Kurumunun yayımlamış olduğu kitaplardan bir diğeri 1936’da Velid İzbudak tarafından çevrilen “Atalar Sözü” adlı eserdir. 1480 yılına ait olup, İstanbul Fatih Kitap Sarayı’nda “Tıbbı Ait (Teshil)” adlı yazma bir kitabın sonuna eklenmiş kitap 42 sayfadan ve 695 atasözünden oluşur. Atasözlerinin bir kısmı Diwan-ı Lugati’t-Türk’e, şairlerin darb-ı mesel halini almış beyit ve mısralarına, bir kısmı da bugün de halk ağzında kullanılan sözlere aittir. Kitapta atasözlerinin anlamları da yer almaktadır (İzbudak, 1936).

Türk Dil Kurumu'nun yayın ve derleme faaliyetleri, belirtilen eserlerle sınırlı değildir. Ancak 1930-1940 yılları arasında çıkan ve halkbilimiyle ilişkilendirilebilecek çalışmalar bunlardır. Türk Dil Kurumu kuruluşu ve faaliyet amaçları bakımından halkbilimi alanında doğrudan çalışan kurumlardan biri değildir. Fakat Türk dili alanında yapılan çalışmalarda, özellikle derleme faaliyetlerinde kullanılan yöntemler, o dönemin halkbilim derlemelerinde kullanılan yöntemlerle aynıdır. Halk ağzında yaşayan öz Türkçe sözcüklerin derlenmesi sonucu ortaya çıkan halkbilimsel malzeme, folklorcuların incelemelerine sunulmuştur, ayrı bir değerlendirmeye, yorumlamaya, sınıflandırmaya gidilmemiştir. O yıllardaki amatör folklorcuların faaliyetleri de esas itibarıyla, kurumun faaliyetlerinden farklı bir yapıda değildir.

4. Etnografya Müzesi

Devlet desteğiyle folklor çalışmalarının yürütüldüğü bir kuruluş olarak karşımıza çıkan Etnografya Müzesi 1927 yılında Ankara'da kurulmuştur. Yeni kurulan Cumhuriyet Türkiye'sinde halka ait maddî ve manevî ürünleri toplamak kendi tarihini, kültürünü ve folklorunu yaşatmak, daha çok maddî kültür unsurlarının yok olmasını önlemek amacıyla 2 Haziran 1927 tarihinde Maarif Vekili Hamdullah Suphî Tanrıöver tarafından, "Hars Müdürlüğü" adına bir halk müzesi kurulmasına karar verilmiştir (Gerçek, 1999).

Müze kurma çalışmaları elbette ki belirtilen tarihten önce başlamıştır. 28 Temmuz 1927 tarihinde Hamit Zübeyir Koşay'ın müze kurmak amacıyla Cumhurbaşkanlığına sunduğu dilekçe bu çalışmaların hedefini göstermek bakımından önemlidir.

Etnografya Müzesi'nin kurulması temelinde millî medeniyetin ortaya çıkarılması ve devlet idaresinin sağlamlaştırılması yer almaktadır. Bunun için yapılması gereken; halkbilimsel, etnografik ve etnolojik incelemelerde bulunmaktır (Koşay 1974).

Hamdullah Suphî Tanrıöver bu amaçlar doğrultusunda, Budapeşte Etnografya Müzesi şeflerinden Türkolog J. Meszaros ile görüşmüş, hazırlanan rapora göre müzenin yapılışına kararlar verilmiştir. Raporda müze binası içerisinde; toplanan eşyanın korunması için gerekli malzeme, fotoğrafhane, halk şarkı ve türküleri

için fonogram şubesi, antropoloji laboratuvarı bulundurulmasına karar verilmiştir. Ayrıca müzeye gerekli eserleri toplamak için Anadolu'nun çeşitli yörelerine seyahatler ve bilimsel araştırmalar düzenlenmesinin gerekliliği vurgulanmıştır (Koşay, 1956).

Kısa zamanda tamamlanan çalışmalardan sonra daha önceden başlamış olan derleme gezileri sonucunda elde edilen Türk kıyafetleri, bakır âvânî koleksiyonları, tahta oymaları, lüle taşları sergilenmiştir. Yazma eserler koleksiyonu içerisinde 9. yüzyıldan bu yana var olan cilt, tezhip, minyatür, yazı sanatları yer almıştır (Arık, 1953).

Türk folklor ve etnografyasına ait tüm ürünlerin yer alması amaçlanarak kurulan müze, araştırma alanının çok geniş olması nedeniyle yetersiz kalmıştır. Fakat müzede yer alan eserler folklorun maddi kültür alanına büyük katkı sağlamakla birlikte Türk millî kültürü ürünlerinin zenginliğini göstermek bakımından değer taşımaktadır.

5. Türk Halk Bilgisi Derneği

Türk Halk Bilgisi Derneği sistemsiz derleme ve araştırmaların tek merkezde toplanmasını sağlayan, devlet kurumlarından bağımsız statüde, doğrudan folklor araştırmaları yapma amacıyla kurulmuş bir dernek olması nedeniyle Türk folklor tarihinde önemli bir yere sahiptir.

1 Kasım 1927 yılında Ankara'da İshak Refet İşıtman, İhsan Mahvi ve Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu tarafından, "Anadolu Halk Bilgisi Derneği" adı altında kurulmuştur (Ülkütaşır, 1972: 37). Ancak kısıtlı imkanlar nedeniyle bina ve faaliyetlerle ilgili pek çok nokta eksik kalmıştır. Daha sonra Bayrı, Z. Fahri Fındıkoğlu ile birlikte Yusuf Ziya Demirci'yle görüşmeye karar verir. Çünkü Yusuf Ziya Demirci onlardan önce bu yola girmiş ve derleme gezileri düzenlemiştir¹. Yapılan görüşme sonunda tüm maddî imkansızlıklara rağmen derneğin çalışmalara başlamasına karar verilir. Hemen ardından Bayrı, Anadolu folklorunu tespit etmek üzere kullanılacak bir tüzük taslağı hazırlar. Tüzükte cemiyet ve azalarının nitelikleri, faaliyet alanı, idare heyeti, varidatı, mesarifi bildiren 25 madde bulunur (İpekkan, 1978).

Derneğin temel amacı Türk folkloruna ve kültürüne yönelik çalışmalar ve derleme faaliyetleri yapmak ve bunları yayımlamaktır. Dernek, amacına ulaşmak

için tüzüğün 4. maddesinde belirtildiği şekilde gazete çıkarır, konferans, seyahat, müsamereler düzenler ve diğer kuruluşlarla iletişime geçer.

Derneğin esas nizamnamesine göre dernek üyeleri aslı, fahrî ve muhabir aza olarak üç gruba ayrılır. Halk bilgisiyle ilgili ve medeni haklara sahip, on sekiz yaşını doldurmuş ve temel öğrenimini tamamlamış her kimse, cemiyete aslı üye olabilir. Halk bilgisiyle ilgilenip aslı üye olması mümkün olmayanlar idare heyeti kararıyla muhabir aza olurlar. Halk bilgisi ve halk kültürü ile uğraşan ve bu konudaki çalışmalarıyla meşhur kişiler idare heyeti teklifi ve umumi heyetin kararıyla fahri üye olurlar (İpekkan, 1978).

Dernek, Umumi Heyetin seçtiği idare heyeti tarafından yönetilir. İdare heyeti ise bir reis, bir yazıcı ve bir muhasebeciden oluşur. Nizamnamede bu görevlilerin yapacakları işler belirtilmiştir. Halk bilgisi derneği bağımsız, devlet destekli olmayan bir kurum olduğundan kendi imkanlarıyla gelir ve giderlerini dengelemeye çalışmıştır. Kitap, dergi, piyes ve seyahatler vb. yollarla gelir elde etmeyi amaçlamıştır. Dernek, yine nizamnamesinin 3.maddesinde siyasetle ilgilenmeyen bir kuruluş olduğunu belirtmiş, yalnızca folklor ile ilgili çalışmalar yapmayı amaç edindiklerini bildirmiştir.

Kuruluşundan bir süre sonra dernek, muhabir üyeleriyle örgütlü bir çalışmaya girmiştir. Muhabir üyeler yörelerindeki folklorik durum hakkında raporlar düzenleyerek merkeze göndermiştir. Bu raporlar sonucu bazı kentlerdeki nüfus ve toplumsal durum farklılıkları, muhabir üyelerin yetersiz kaldığını ortaya koymuştur. Bunun üzerine yeni bir örgütlenmeye gidilmiş ve temsilcilikler kurulması kararlaştırılmıştır.

Talimatname gereğince kurulan ilk temsilcilik, İstanbul Halk Bilgisi Demeği Temsilciliği olmuştur. Temsilci olarak İstanbul Devlet Konservatuvarı Müdürü, Yusuf Ziya Bey atanmıştır. Temsilciliğin kendi bölgesinde 260 üyesi vardır. Temsilcilik; konservatuar, Türkiyat Enstitüsü, Coğrafya Encümeni gibi kuruluşlarla ve Avrupa'daki çeşitli folklor dernekleriyle bağlantı kurmuştur. Bunu Kayseri ve Erzurum temsilcilikleri izlemiştir (İpekkan, 1978).

Derneğin çalışmaları İrşad Encümeni yürütür. İrşad Encümeni birkaç kez toplanmış, folklor mevhumunun anlaşılması, aydın gençlerin dernek çalışmalarıyla ilgilenmesi için konferanslar, saz ve mutasavvıf halk şairleri için törenler düzenlemiştir (Bayrı, 1951). Ayrıca Encümen bilim, edebiyat, felsefe alanlarında tanınmış kişiler için özel günler düzenlemiş, tarihimizde yer almış önemli olaylar için yıl dönümü günleri hazırlamış, bu olaylar ve kişiler için memleketin tümüne yayım yapmıştır. Yapılan araştırmaları inceleyip ilim encümenine sunduktan sonra sonuçları tekrar halka sunar. Dernek tarafından yapılan çalışmalar pek çok koldan sürdürüldüğü için bunlara ayrı başlıklar altında bakmak gerekli görülmektedir.

Kongreler:

Halk Bilgisi Demeği'nin ilk kongresi 18 Mart 1928'de Ankara Muallimler Birliği salonunda yapılmıştır. Bu kongrede genel merkez idare komitesinin üyeleri seçilmiştir. İdare komitesi ilk toplantısında İshak Refet İşıtman'ı demek başkanlığına, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nu umumî katipliğe, İhsan Mahvi'yi muhasipliğe. Millî Eğitim Bakanı Mustafa Necati'yi de fahri başkanlığa seçmiştir. Aynı zamanda ilk kongrede tüzük gereğince genel merkez idare komitesiyle birlikte beşer kişilik ilim ve irşad encümenlerine de üye seçilmiştir (Bayrı, 1951).

Demeğin ikinci kongresi 18 Mart 1929 yılında Ankara Çocuk Sarayı Salonu'nda toplanmıştır. Kongreye Millî Eğitim Bakanı Vasıf Çınar, Ahmet Şükrü Tunaoğlu, Ali Rıza Yalın, A.Kutsi Tecer ve Yusuf Ziya Demirci katılmıştır. Kongre, eski idare komitesinin 1 yıllık iş ve hesap raporunu kabul etmiş, birinci kongrede seçilmiş olan genel merkez komitesi ve ilim irşad encümen üyelerini de hiç değişiklik yapmadan tekrar seçmiştir (Bayrı, 1951).

Konferanslar, Törenler, Anketler, Derleme Seyahatleri:

Genel merkez, İrşad Encümeninin, folklor mevzuu ve mahiyeti, folklor malzemelerini derleme usulleri hakkında konferanslar verilmesiyle ilgili kararı, aydınların ve gençlerin dikkatini dernek çalışmalarına çekmek amacını taşımaktadır.

M. Halit Bayrı'nın hatıralarında aktardığına göre bu konferanslar amacına ulaşmış, liseli gençler ve öğretmen okulları öğrencilerinden birçoğu derneğe müracaat ederek kendi yörelerinden tespit ettikleri folklor malzemelerini, derneğin verdiği çalışma programına uygun olarak tespit etmiş, sonuçlarını derneğe ulaştırmışlardır (Bayrı,1951).

İrşad Encümeninin amaçları arasında yer alan “Meşhur Şahsiyetler için günler düzenlemek” çerçevesi içerisinde, dernek tarafından “Yunus Emre” yi anma töreni düzenlenmiştir. Törende 15 Nisan Yunus Emre'yi anma günü kabul edilmiştir. Törende büyük Türk şairi Yunus Emre'nin şiir dili, üslubu, hayatı ve sanatı üzerinde durulmuş, şiirlerinden örnekler verilmiştir. Daha sonra genel merkez tarafından “Yunus Emre” broşürü yayımlanmıştır.

Dernek faaliyetleri arasında anketler düzenleyerek belirli yörelerde derlemlerde bulunmak da yer almıştır. Türk Halk Bilgisi Derneği, tüzüğünde belirttiği amaç doğrultusunda dört gezi düzenlemiştir. Bu gezilerden birincisi 1929 yılında, 15 Ağustos-27 Eylül tarihleri arasında, İstanbul Belediye Konservatuvarının katkılarıyla ve Abdülkadir İnan başkanlığında yapılmıştır. Gezi, Trabzon, Gümüşhane, Bayburt, Erzurum ve Hasankale şehir ve bölgelerine düzenlenmiştir. Seyahatten elde edilen veriler arasında ocağa, çobanlığa ve çoban türkülerine, hayvancılığa ve aşık oyununa dair bilgiler elde edilmiştir. Gezinin sonuçları “I. İlmî Seyahate Ait Rapor” başlığı ile 64 sayfalık bir kitap halinde, Abdülkadir İnan tarafından basılmıştır.

İkinci araştırma gezisi 1931 yılının Temmuz ve Ağustos ayları içinde Gaziantep, Kilis ve Nizip bölgelerine, Abdülkadir İnan yönetiminde Hurşit Alparslan ve Ali Rıza Yalgın tarafından yapılmıştır. Gezinin sonuçları M. Halit Bayrı tarafından Halk Bilgisi Haberleri'nin çeşitli sayılarında yayımlanmıştır. Bu gezi esnasında çok sayıda folklor malzemesine ulaşılmıştır. Oğuz boylarının Anadolu'da büyük bir değişmeye maruz kaldığı görülmüş, boylara ait isimlere, sadece bir köy veya küçük bir oymakta rastlanabilir hale geldiği tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra Cenup Türklerinin daha çok “Koroğlu”, “Kozanoğlu” gibi kahramanlık destanlarından hoşlan-

dıkları; Âşık Kerem, Âşık Garip hikâyelerindeki gibi gibi romantik konularla ilgilenmedikleri ortaya konmuştur. Bundan başka Gaziantep'te Bozkurt efsanesinin izlerine rastlanmıştır.

Derneğin üçüncü gezisi Müşfika İnan tarafından 1931 yılında Maraş bölgesine yapılmıştır. Geziye ait rapor Halk Bilgisi Haberleri'nde yayımlanmıştır.

Derneğin dördüncü gezisi Balıkesir ili Merkez ilçesiyle Dursunbey ve Sındırgı ilçelerine yapılmıştır. Buradan derlenen folklor malzemesi 1930 yılında "Halk Âdetleri ve İnançları" adıyla 180 sayfalık bir kitap halinde basılmıştır (Bayrı, 1951). Eserde Balıkesir Sındırgı ve Dursunbey bölgelerine ait halk, âdet ve inanmalarına yer verilmiştir. Başlangıç bölümünü takiben Balıkesir'de Halk Sanatları kısmında dabaklık, papuççuluk, saraçlık, keçecilik, mutafık; Balıkesir'de Halk Âdetleri ve İnançları kısmında evlenme ve aile, doğum ve çocuk, kısırlığa dair, muhtelif âdetler ve inanmalar, Dursunbey'de düğün âdetleri, Dursunbey'de kış sohbetleri, Dursunbey Türküleri, Sındırgı'da ve köylerinde düğün, Sındırgı kasabasına ait bilgiler; İstanbul'a Ait Birkaç Not kısmında ise dilekler, ilençler, hastaya bakmak, hastayı ziyaret etmek, bazı halk ilaçları, insan uzuvlarıyla ilişkili inanmalar, çengiler, Çatalca manileri bölümleri bulunmaktadır (Bayrı, 1951).

Kitaplar:

Türk Halk Bilgisi Demeği Tüzüğü'nün ikinci maddesini oluşturan yayın çalışmaları iki grup halinde incelenebilir. Birinci grupta bulunan eserler doğrudan genel merkez tarafından hazırlananlar; ikinci grupta bulunan eserler ise İstanbul merkezince yayımlananlardır.

Genel Merkez Tarafından Hazırlanmış Kitaplar:

1. Halk Bilgisi Toplayıcılarına Rehber:

1927 yılında kurulmuş olan Halk Bilgisi Derneği, folklor çalışmalarına önemli katkılar sağlayacak olan "Rehber" adlı eseri yayımlamıştır. Önce Ankara'da daha sonra İstanbul'da basılan rehber, Fransız folklorcusu Van Gennep'in "Folklore" adlı yazısı esas alınarak, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu tarafından hazırlanmıştır (1928).

Folklor derlemeleri yapmak amacıyla memlekete yayılmış olan araştırmacılara yol göstermek, belirli yöntemleri kullanılmak ve dağınık çalışmalarını birleştirmek amacıyla böyle bir rehber ihtiyacı duyulmuştur. Rehberin içeriğinde halkbiliminin konusu, amacı, folklor malzemelerinin tespitinde takip edilecek yöntemler ve folklor kadroları açıklanmıştır. Böylelikle halkbilimsel çalışmalar, ilk defa bilimsel temellere oturtulmaya başlanmış, daha önce yapılmış çalışmaların çoğunda görülen sistemsizlik ve dağınıklık “Rehber” aracılığıyla azaltılmak istenmiştir. “Halk Bilgisi Toplayıcılarına Rehber” de folklorun konusu şöyle belirtilmiştir.¹

“Halka ait olan her şey folklorun konusudur. Bütün sosyal müesseseler halkbilgisinin faaliyeti dairesine girebilir... Halk bilgisine dair tetkikat bir taraftan ev malzemesi, işçilik aletleri gibi maddî eşyaya; diğer taraftan din, hukuk, ahlak kuralları gibi manevî eşyaya karşılık gelir. Bunlardan ilki etnografya denilen müstakil ilmin konusudur. Etnografik tetkikler halk bilgisinin başlı başına ayrı bir kısımdır. Araştırmacılar bunlara ait olmak üzere bunların resimlerini, mümkünse kendilerini ele geçirirler.” (Fındıkoğlu 1949).

Görüldüğü gibi “Rehber” de halka ait her unsurun, folklorun konusu içine girebileceği ifade edilmiş; maddî kültür ürünlerinin ise etnografyanın araştırma alanına dahil olduğu ancak bu yanı sıra da halkbiliminin ayrı bir kolunu oluşturduğu belirtilmiştir. Yöntem konusunda ise folklor araştırmacılarının çalışmaya başlamadan önce, her çeşit ön yargıdan arınmalarının gerekliliği belirtilmiştir. Aynı zamanda olayların ve gerçeklerin yerinde araştırılması, çeşitli köylerde veya aynı köyde farklı noktalarda görülen olayları ve manevî gerçekleri birbirleriyle karıştırmamanın önemi ifade edilmiştir (Fındıkoğlu,1949). Malzeme toplanırken halkı söyletmek konusunda bazı yöntemler ileri sürülmüştür. Sorular sorulurken öncelikle araştırmacının, konudan bahsetmesi gerektiği, bu biçimde soruların cevabının daha kolay elde edileceği açıklanmıştır. Rehberde, folklor çalışmalarında amacın; halkı yükseltmek, onun manevî hayatının içeriğini öğrenmek, bununla birlikte elde edilen malzemeyi takip edecek olan, sosyal bilimlere yararlar sağlamak olarak belirtilmiştir. Halkbilgisinin bireysel ve topluluk ruhuyla sosyolojinin kadrosuna giren çeşitli sosyal bilimlere malzeme verdiği belirtilmiştir. Ayrıca halkbilgisini, ilgili oldukları alanlara

göre çerçeve ve kadrolara bölmenin zorunlu olduğu, ancak bu şekilde bulunacak malzeme ve mahsullerin folklorla yarar sağlayabileceği düşünülmüştür. Kadroların oluşturulmasında önce çevre göz önünde bulundurulmuş, çevre hakkında tarihî ve coğrafi bilgi edinildikten sonra halk evine ve eşyasına, halk zanaatlerine ve mesleklerine ait bilgileri edinmek için maddeler hazırlanmıştır. Bunları takip eden maddelerde inançlar, şiir, müzik, dans, hukuk gibi sosyal kurumlar üzerinde durulmuştur. Maddeler kendi içlerinde de kısımlara ayrılmış, böylelikle ayrıntılı bir biçimde, bir yöreye ait tüm bilgilerin toplanması hedeflenmiştir. Bu sınıflandırma zamanla değişerek, gelişerek, eklemeler veya eksiltmeler yoluyla günümüze kadar gelmiş, araştırmacılara toplayacakları malzeme konusunda bilgi vermiştir.

2.Seçme Halk Şiirleri:

1927 yılında dernek tarafından yayımlanan bu kitapta halk edebiyatının belli başlı isimlerinden Yunus Emre, Karacaoğlan, Bayburtlu Zihnî, Emrah, Dertli, Dadaloğlu, Celâlî, Ruhsatî gibi şairlerin koşma, türkü, nefes ve ağıtlarına yer verilmiş, halk mahsullerinden mani ve atasözleri örneklendirilmiştir (Bayrı, 1941).

3.Seçme Memleket Şiirleri:

1928 yılında çıkmış olan bu eserde dönemin Türk şairlerinden İshak Refet İşıtman, Celal Sahir, Orhan Seyfi, Faruk Nafiz, Necip Fazıl, Hüseyin Nail, Ahmet Hamdi, Ömer Bedrettin, Kemalettin Kamu, Necmettin Halit, Ali Mümtaz, İsmail Namî'nin memlekete dair şiirleri yer alır. Bu eserle toplumdaki halka eğilim teşvik edilmeye çalışılmıştır (Bayrı, 1941).

Derneğin İstanbul merkez şubesinde çıkan ikinci yayın dizisi ise “Türk Halkbilgisine Ait Tetkikler“dir. Bu başlık altında sadece bir eser yayımlanabilmiştir. “Türkçede -daş Lahikası” adını taşıyan bu kitapçık Prof. Ahmet Caferoğlu tarafından hazırlanmıştır (Bayrı, 1951).

Daha çok halk edebiyatına ve şiirine yönelik olarak yayımlanmış kitaplar Cumhuriyet döneminin yaratmaya çalıştığı halk bilincinin oluşumunda etkili olmuştur. Basılan kitaplar devlet tarafından eğitim kurumlarına ve yurda yayılmıştır.

6. Halkevleri

1931 yılında CHP tarafından kapatılan Türk Ocaklarından sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin ilke ve inkılâplarını Türk halkı arasında yerleştirmek amacıyla yeni bir kültür kurumuna ihtiyaç duyulmuştur. Özellikle Mustafa Kemal'in desteğiyle kurulan halkevlerinde, yeni rejimin temelinde var olan çağdaşlaşma ve ulusçuluk kavramları doğrultusunda faaliyetler yürütülmüştür. Bu iki anlayışın yerleşmesinde yararlanılacak birleştirici unsur, daha önceki dönemlerdeki gibi, folklor olmuştur. İşte bu bakımdan halkevleri folklordan hem yararlanmış hem de folklorla katkıda bulunmuştur. Halkevleri, halka yönelerek folklordan yararlanırken, folklorik çalışmaların artmasını, halkbilimi alanının ayrı bir disiplin olarak ele alınıp incelenmesini sağlamıştır. 19 Şubat 1932 yılında kurulan halkevleri, kuruluş amacına yönelik çalışmalarını sürdürebilmek için halkevleri bünyesinde dokuz temel şube ve etkinlik alanı oluşturmuştur (Öztürkmen, 1998). Şubeler şöyledir:

- 1) Dil, Tarih ve Edebiyat Şubesi
- 2) Güzel Sanatlar Şubesi
- 3) Temsil Şubesi
- 4) Spor Şubesi
- 5) İktisadi Yardım Şubesi
- 6) Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi
- 7) Kütüphane ve Neşriyat Şubesi
- 8) Köycülük Şubesi
- 9) Müze ve Sergi Şubesi

Belirtilen şubeler 1940 yılında bazı değişikliklere uğramıştır. Dil Tarih ve Edebiyat şubesi, Dil Edebiyat şubesine dönüşmüş, Müze ve Sergi Şubesi, Tarih ve Müze şubesi adını almıştır. Folklorla ilgili çalışmalar da Tarih ve Müze şubesine aktarılmıştır (Çeçen, 1990).

Halkevleri; Dil ve Edebiyat, Köycülük, Tarih ve Müze şubeleri aracılığıyla folklor çalışmalarına katkıda bulunmuştur. Maddî ve manevî folklor unsurlarını der-

leme, arşivleme, koruma ve sergileme işi halkevleri tarafından yürütülmüştür. Halkevleri dil devrimini gerçekleştirmek üzere Türk Dil Kurumu'yla ortak bir çalışma içerisine girerek yerel dil örneklerini, folklorik değer taşıyan atasözleri ve halk mısalları derlemiştir. Bu derleme çalışmaları çerçevesinde çeşitli halk türkülerini ve oyunlarını da tespit etmişlerdir. Düzenlenen köy gezilerinde folklorik bilgiler elde edilmiştir. Halkevleri folklorla yönelik bu çalışmalarının yanı sıra folklorun yöntem ve metoduna dair kılavuz kitaplarla halk edebiyatı türlerini ve yöre folklorunu ele alan eserler yayınlamış, halkevi dergilerinde de folklorla dair yazılara yer vermişlerdir.

Halkevi Dergileri

Kuruluşundan itibaren ülke çapında sayısız şubesi açılan halkevleri yayımlamış olduğu dergilerle sesini daha çok duyurma imkanı bulmuştur. Halkevi dergilerinin başlıcaları şunlardır: Başpınar (Gaziantep), Çorumlu (Çorum), Derme (Malatya), Erciyes (Kayseri), Erzurum (Erzurum), Fikirler (İzmir), Görüşler (Adana), Halkevi (Eskişehir), Hatay (Antakya), İnan (Trabzon), İnanç (Denizli) Yeni Türk (İstanbul), Karaelmas (Zonguldak), Kaynak (Balıkesir), Konya (Konya), 19 Mayıs (Samsun), Ordu (Ordu), Taşpınar (Afyon) Türk Akdeniz (Antalya), Uludağ (Bursa), Ün (İsparta), Altan (Elazığ), Gediz (Manisa).

Adı geçen dergilerden başka bir de 1933 yılında başlayarak uzunca bir süre yayınlanan "Ülkü" dergisi vardır. Bu dergi halkevleri adına CHP genel sekreterliği tarafından, yönetimi ayrı bir kurula verilerek yayımlanmıştır. Ülkü'nün ilk sayıları oldukça dağınık konulara yer vermiştir. Daha sonra ise tümüyle bir kültür dergisi olmuştur. Ankara Halkevi tarafından çıkarılan "Ülkü" dergisi bir nevi halkevleri dergilerinin merkezini oluşturmuştur. Anadolu'nun çeşitli yörelerindeki halkevlerine göre daha genel konular içeren dergi güzel sanatlar; felsefe, sosyoloji, ekonomi, ziraat, halk sağlığı, spor, köycülük gibi çok çeşitli konulara değinmiştir. Sade bir Türkçe ile yazılarak halka daha kolay ulaşmayı amaçlayan dergide "İnkılapçılık, halkçılık, halk rehberliği, memleket ve millet sevgisi" anlayışlarını canlı tutmak için yazılar yayımlanmıştır (Öztürkmen, 1998).

Büyük kentlerde yayımlanan Ülkü, Yeni Türk, Fikirler gibi halkevi dergilerinde daha genel konulara ağırlık verilirken, yöresel halkevi dergilerinde daha çok folklorik ürünlere yer verilmiştir. Bu dergilerde Orta Asya Türk kültürü ve yerel tarih gibi konuların yanı sıra folkloru doğrudan ele alan pek çok makale yayımlanmıştır. Özellikle folklorun teorisi ve metoduna ait makaleler, köy monografileri, halk şiiri, bilmece, masal, fıkra gibi folklor mahsullerinin derlemeleri ile halk tiyatrosu ve halk oyunlarına ait makaleler yer almaktadır.

Folklorun teorisi ve metoduna dair makaleler genellikle uluslararası alanda tanınan folklorcuların yazılarının çevirileridir. Bunun yanı sıra folklor ve etnografyanın tanımı, folklorun tarihçesi, folklor araştırmalarında metod, derleme yöntemleri ve folklor kadrolarına dair yazılara yer verilmiştir.

Dergilerde yayınlanan köy monografilerinde halk mimarisi, giysi çeşitleri, yemek âdetleri, kadın ve çocuk folkloru, geçiş törenleri ve eğlence türlerine dair detaylı bilgiler verilmiştir. Sözlü folklor türleri halkevleri dergilerinde en çok üzerinde durulan konulardandır. Eski yazmalardan ve cönklerden alınan metinlerin yanı sıra halk deyişleri, atasözleri, maniler, bilmece, halk masalları ve şarkıları birçok halkevi dergisinde yayımlanmıştır (Öztürkmen, 1998).

Halkevi dergilerinde geleneksel gösteri sanatlarına dair oldukça fazla yazı vardır. Karagöz ve gölge tiyatrosunun tarihçesi, Karagöz gösterilerinden haberler, halk müziği derlemeleri, halk müziğinin tarihçesi ve teorisi, ünlü müzikologların biyografileri, halk oyunları, geleneksel sporlar ve çocuk oyunları, halk mimarisi, halk giysileri üzerine araştırma yazılan çıkmıştır. Halkevleri; Türk Ocakları'nda olduğu gibi pek çok alanda etkinlik göstermeye çalışmış ancak her konuda başarı göstermesi mümkün olamamıştır. Dil ve edebiyat alanlarında verimli çalışmalar yapmış olan halkevleri, bu şube içinde değerlendirilen folklor malzemelerini derlemekten ileri gidememiştir. Halkevleri folklorla ilişkin konularda belirli bir kuramsal yaklaşımdan yoksun ve dağınık da olsa birçok araştırma ve inceleme yapmıştır. Kendi içinde sosyal bir birliktelik sağlayarak halkla daha kolay iletişime girmeyi sağlamak açısından düşünüldüğünde, halkevlerinin önceki kültür kurumlarına göre daha etkin olduğunu

söylenmemiz mümkündür. Yayınlarıyla, sergileriyle, konserleriyle, spor aktiviteleriyle, müzik ve oyuna dair çalışmalarıyla, tiyatro temsilleriyle halkın ihtiyacı olan sosyal ilerleme bir ölçüde sağlanmıştır. Fakat aynı şeyi folklor çalışmalarının bilimsel anlamda yürütülüşü konusunda söylemek zordur. Sistemli folklor araştırmalarından uzak olan bu çalışmalar, daha çok, incelenmek, sınıflandırmak, yorumlamak aşamalarında kullanılacak folklor malzemesini bir araya getirmiştir.

Sonuç

Halkbilimi çalışmalarının daha çok 1950'li yıllara kadar olan dönemini ele aldığımız yazıda dikkat çeken temel noktalardan biri yüzyılın başında bireysel yayın çalışmalarıyla başlayan ve folklorun tanımına ve içeriğine yönelik fikirleri içeren yazıların yerini, daha sonraki yıllarda belli kurumların almaya başlamasıdır. Bunun ana nedeni, alana ait verilerin ancak sistemli ve organize edilmiş bir yapı içerisinde tespit edilebileceğinin bilincinde olunmasıdır. Halkbiliminin ve halk edebiyatının, Türk edebiyatının kendine has kimliğinin oluşmasında en temel hareket noktası olduğuna dair fikirle beslenen kurumlar, halk edebiyatı ve halkbiliminin bir an evvel bilimsel yöntem ve tekniklerle tespit edilmesine çalışmışlardır. O döneme kadar baki kalan Anadolu kültürünü, çok yönlü bir bakışla derleme faaliyeti hızlı biçimde gerçekleştirilmiştir. Fakat bu dönem çalışmalarının büyük oranda derleme ve yayın faaliyetlerinden ibaret oluşu, elde edilen malzemenin kuramsal analizden yoksun kalmasına neden olmuştur. Başka bir deyişle derleme çalışmalarıyla yetinilmiş malzemenin incelenmesi, sınıflanması, türsel değerlendirme ve yorumlamalara tabi tutulması mümkün olmamıştır.

Bugün yerel derleme faaliyetleri halen önem arz etmekle birlikte daha çok farklı kültürlerde, farklı ülkelerde dünya mirası olarak değerlendirilebilecek ne tür ortak değerlerin, kültürel unsurların var olduğu yönünde çalışmalar değer kazanmıştır. Artık halk bilimi ve halk edebiyatı çalışmaları yalnızca ulusal olana değil evrensel olana da yakın durmakta, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın katkı ve desteğiyle bilimsel çalışmalar kurumsal yapı içinde de sürdürülmektedir.

Gelinen bu noktada Darülelhan'ın, Türkiyat Enstitüsü'nün, Halk Bilgisi Derneği'nin, Etnoğrafya Müzesi'nin, Türk Dil Kurumu'nun, Halkevleri'nin izlenecek yolda hazırladığı zemin, halk kültürünün bilimsel yollarla incelenmesine sağladığı katkı yadsınamaz. Birbirinden bağımsız ve dağınık halde sürdürülen amatör çalışmalar bahsi geçen kurumlar sayesinde süreklilik ve bütünlük kazanmıştır. Ortaya çıkan kültürel değişimlerin yorumlanmasında ve halk yararına tekrar kullanılmasında kurumlar ve derneklerin çalışmaları öncü olmuştur.

Sonnot

¹ 1949 yılında İktisat Fakültesi Profesörü A. Rüstow, bir İktisadi folklor ve etnografya arşiv ve müzesi kurulması düşüncesini içeren tezkereden sonra Ziyaeddin Tahri Fındıkoğlu araştırmacılara yol gösterecek olan “rehber“i yeniden düzenleyerek. “Folklor ve Etnografa Kılavuzu“ adıyla yayımladı. Öncekinden farklı olarak kılavuzun sonuna Haşan FehbiTurgal'm “dil folkloru“na, M. Ragıp Kösemihal'in “Musikîfolkloru“na. İsmail Hüsrev'in “halk sanatlarına“ dair yazılan eklenmiştir (Folklor ve Etnografya Kılavuzu. 1949).

Kaynaklar

- Arık, R. O. (1953). *Türk müzeciliğine bir bakış*. Ankara: Kalite Matbaası.
- Bayrı, M. H. (1929). İlk merhale. *Halk Bilgisi Haberleri*, 1 (1), 1.
- Bayrı, M. H. (1933). Cumhuriyet devrinde halk bilgisi hareketleri. *Halk Bilgisi Haberleri*, 29, 104-113.
- Bayrı, M. H.(1935). Balıkesir'de pabuççuluk. *Halk Bilgisi Haberleri*, 4 (48), 289-297.
- Bayrı, M. H.(1941). Cumhuriyet Türkiyesi'nde folklor sahasında çalışmalar. *Yeni Türk*, 107, 735-738.
- Bayrı, M. H.(1951). Halk bilgisi demeği'ne ait hatıralar. *Türk Folklor Araştırmaları*, 2 (27), 421-422.
- Boratav, P. N.(1936). Anadolu'da ve türkmenler arasında köroğlu destanının izlerine dair yeni notlar. *Türkiyat Mecmuası*, 4, 79-86.
- Caferoğlu, A.(1929). Orhun abideleri. *Halk Bilgisi Haberleri*, 1 (3), 43-46.
- Çeçen, A.(1999). *Atatürk'ün kültür kurumu halkevleri*. İstanbul: Cumhuriyet Kitap Kulübü.

- Demirci, Y. Z.(1939). Halk türküleri. *Halk Bilgisi Haberleri*, 8 (92), 152-177.
- Fındıkoğlu, Z. F.(1949). *Folklor ve etnografya kılavuzu*. İstanbul: Berksoy Matbaası.
- Gazimihal, M. R.(1941). Anadolu Musikî Bölgeleri, *Halk Bilgisi Haberleri*, 10 (115), 145-149.
- Gerçek, F. (1999). *Türk Müzeciliği*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İlgürel, S.(1975). Türkiyat enstitüsü. *Türk Kültürü Dergisi*, 158, 39-42.
- İlgürel, S.(1977). *Türkiyat mecmuası bibliyografyası*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası.
- İnan, A.(1925a). Türk kabile isimlerine dair. *Türkiyat Mecmuası*, 1, 125-130.
- İnan, A.(1925b). Kitab-ı Dede Korkut hakkında. *Türkiyat Mecmuası*, 1, 213-219.
- İpekkan, L. (1978). Türkiye’de cumhuriyet döneminde halkbilim alanında yayın yapan kuruluşlar. (1927-1977), *Halkbilimi*, 5 (41), 27-30.
- İzbudak, V. (1936). *Atalar sözü*, İstanbul: Devlet Basımevi.
- Kolukırık K. (2014). Osmanlı devleti’nde ilk resmî konservatuvar olan Dârülelhan’da derleme ve yayım faaliyetleri. *Türkiyat Araştırmaları*, 35, 479-498.
- Koşay, H. Z.(1956). *Etnografya müzesi kılavuzu*. İstanbul: Maarif Basımevi.
- Koşay, H. Z.(1974). *Etnografya, folklor, dil, tarih vb. konularda makaleler, İncelemeler*. Ankara: Gür Matbaası.
- Köprülü, M. F.(1925 a). Meddahlar, *Türkiyat Mecmuası*, 1, 1-45.
- Köprülü, M. F.(1925 b). Oğuz etnolojisine dair tarihi notlar. *Türkiyat Mecmuası*, 1, 105-112.
- Köseihal, M. R.(1940). Halk şiirinde musikî izleri. *Halk Bilgisi Haberleri*, 9 (10), 73-75.
- Tan, N. (1998.) *Folklor hakkında genel bilgiler*. Ankara: Çağ Matbaacılık.
- Öztürkmen, A.(1998). *Türkiye’de folklor ve milliyetçilik*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sakaoğlu, S.(1985). *Derleme ile ilgili anketler, ilk geziler ve derleme bibliyografyası*. Ankara: Türk Folklor Araştırmalarından Ayrı Basım.
- Türk Dilini Tetkik Cemiyeti (1952). *Söz derleme kılavuzu*. Ankara: Devlet Matbaası.
- Türk Dil Kurumu (1952). Folklor sözleri, *Söz Derleme Dergisi*. Ankara: Devlet Matbaası.
- Türk Dil Kurumu (1943). *Tanıklarıyla tarama sözlüğü*. Ankara: Devlet Matbaası.
- Türk Dil Kurumu (1963), *Derleme sözlüğü, .I*. Ankara: Devlet Matbaası.
- Ülkütaşır, M. Ş.(1972),*Cumhuriyetle birlikte Türkiye’de folklor ye etnografya çalışmaları*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.